

συναίτια πάντα πρὸς τὰ ἀρχοειδῶς ποιῶντα ὀργανικῶν αἰτιῶν ἔχουσι τάξιν· καὶ ταῦτα μόνα τῆ τῶν συναιτίων λέξει καλῶς οἱ περὶ τούτων εὖ εἰδότες προσαγορεύουσιν. Διὸ καὶ τῆς Ἀρειανικῆς οὐκ ἀπάθειν δόξης εἰδότες τὸ τὸν Υἱὸν συναίτιον τῷ Πατρὶ τῶν κτισμάτων καλεῖν, ἐφείσαντό γε καλεῖν οὕτως οἱ θεολόγοι, εἰ μὴ πού τις πρὸς ἀνάγκην λόγων τινὰ κατεχρήσατο, ἀλλὰ μᾶλλον αἴτιον ἔν καὶ μίαν ἀρχὴν ἄμφω τε καὶ τὴν Τριάδα ὅλην καλοῦσιν, ὡς, ἣ εἰσιν ἄμφω τε καὶ πάντα Θεὸς εἷς, ταύτη ἀπ' αὐτῶν τῆς κτίσεως γενομένης· μήτε γὰρ οἶόν τε εἶναι ὑπάρχειν τι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ὃ μὴ καὶ τῷ Πνεύματι πρόσεστι, μήτε, εἴ τι μὴ ἐφαρμόττοι τῷ Πνεύματι δι' ὀτιοῦν, τοῦτ' ἂν ἐγχωρεῖν, τῷ Πατρὶ γε προσὸν, καὶ ἐς τὸν Υἱὸν κοινωνικῶς διαβαίνειν.

Πάντα μὲν οὖν ἐκεῖνα σοφῶς τε καὶ ἀληθῶς εἴρηκας, ὡς ἂν μὴ καθ' ἕκαστον ἐπαναλαμβάνων, περιττόν τι δόξαιμι πράττειν. Ὡν δὲ μάλιστα χάριν ἔχω σου τῆ σοφίᾳ μεγίστην, ἐρῶ, τούτων ἕνεκα καὶ ἐπιστεῖλαι σοι ταῦτα βαλόμενος κατὰ νοῦν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δυσὶ τισι λόγοις τοὺς ἀπλουστέρους ταράττουςι καὶ κλονοῦσιν οἱ τῆς πρὸς Λατίνους μεταθέσεως προϊστάμενοι. Καλῶ δὲ οὕτω καὶ τοὺς λανθάνοντας πάντας· οὗτοι γὰρ καὶ τῶν φανερωτάτων οἱ χειρόους εἰσὶ. Καὶ πρῶτα μὲν οὐδὲν δεινόν φασι Λατίνοις ἡμᾶς ἐνοῦσθαι κατὰ τὴν δόξαν· εἰ γὰρ καὶ ἀσύνηθές τι τὸ σφίσι λεγόμενον, ἀλλ' ἀληθές εἶναι δύναται, μηδενὸς ἐντεῦθεν ἀτόπου συμβαίνοντος, καὶ Λατίνους, μηδὲν τοιοῦτον ἔπεσθαι πεπεισμένους, οὕτω χαίρειν ὡς ἀληθεύουσα τῇ δόξῃ. Καὶ εἴ γε βούλοισθέ, ρησιν, ἀναστάντες ἐκκηρύξασι φανερῶς τοὺς τοῖς ἀτόποις ἐκείνοις δόγμασί ποτε τεθειμένους, καὶ καθ' ἑαυτῶν, εἰ

τιθέμενοι κρύπτοιτο, τὴν τοιαύτην δῆπου φέροντες ψῆφον· καὶ ὡς οὐδενὶ συγχωροῦσι τῶν ἐκ τῆς δόξης ταύτης ὑποπτευομένων δεινῶν, καὶ λόγοις καὶ γράμμασι καὶ πᾶσι τρόποις ἔσονται ἔξαρνοι. Καὶ οἶονται Λατίνους ἱκανόν τι δώσειν ἡμῖν τοῦτο διδόντας· καὶ αὐτοὶ μετ' ἐκείνων ἐνωθήσεσθαι φρονίμως ἐλπίζουσιν, οὕτως ἐνούμενοι· καὶ πολλοῖς, ὅπερ εἶπον, τῶν ἀμαθῶν δοκοῦσί τι λέγειν οἱ πλείους τῶν ταῦτ' ἀξιούντων, οὐδὲν ἐκείνων ὄντες σοφώτεροι. Ἡμεῖς δὲ μετὰ πολλῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα εἰδόντων, ἔτι γὰρ ἢ πόλις πεπαιδευμένους τρέφει τινὰς, πολλάκις αὐτῶν τὴν πλάνην ἐλέγξαντες, ἔτι δὲ καὶ τὴν κακουργίαν ἐνίων, ἐδόξαμεν ἐπαχθεῖς· καὶ δοκοῦμεν ἔτι φιλονεικίας χάριν κενῆς τὴν μετὰ Λατίνων ἔνωσιν εἶργειν. Καίτοι τί ἂν γένοιτο τούτου σαφέστερόν τε καὶ δικαιότερον, ὅτι τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν αὐτοὺς ἀνατίθεσθαι δεῖ μᾶλλον, ὡς ἔφησθα, καὶ περὶ τῶν ἀτόπων ἐκείνων οὐτ' αὐτοὺς δεήσει πράγματ' ἔχειν ἐξαρνουμένους αὐτὰ, οὐθ' ἡμᾶς αὐτοῖς ἐγκαλεῖν ὡς ἐκείνοις ἐνεγομένους. Ἐως δ' ἂν τὴν τῶν ἀτόπων ἀρχὴν ἐκείνων διαφυλάττωσιν ἐν ταῖς γνώμαις τε καὶ τοῖς λόγοις, οὐδ' ἂν ἐκεῖνα μυριάκις ἀρνήσαιντο, λέγειν τι δόξουσι· καίτοι τὸ μὲν ἐξελεῖν τῆς κοινῆς ὁμολογίας τὴν λέξιν ἐκείνην τὴν τὰς Ἐκκλησίας οὕτω παράξασαν, ἢ νοῦν αὐτῇ τὸν ἀληθῆ τε καὶ πᾶσι γνώριμον δεδωκότας ἐν τῇ φωνῇ μόνη καταλιπεῖν τὴν διχοφάν, περὶ ἧς οὐδ' ἂν εἰς νοῦν ἔχων ἡμφισβῆται λοιπὸν (περὶ δὲ τῶν ἄλλων διχοφῶν ἄλλος ἂν εἴη λόγος), βᾶστον ἂν εἴη θελήσασι, καὶ ἅμα τὸ σεμνὸν προσέσται τῷ πράγματι. Τὸ δὲ τοσοῦτων τῶν ἐντεῦθεν ἐπομένων ἀδόξων ἐξάρνουσιν γίνεσθαι βουλομένους, δοκεῖν μὲν ὡς ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐγκαλουμένους ἀπολογεῖσθαι, κινδου-

νεύειν δὲ καὶ ἄλλοις τισὶ λανθάνειν ἐνεχομένους (τῷ γὰρ ψεύδει παντὶ πλείω τὰ ἄτοπα ἔπεται· καὶ ὄριστα μὲν ἀπανταχοῦ ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδος πολὺ πλείους ἐκφύει τὰς κεφαλὰς τῶν περὶ τῆς ὕδρας μυθευομένων· καὶ εἰκός ἐστι διὰ τοῦτο καὶ ἄλλο τι συνεζυγῆθαι τῇ θέσει ταύτῃ δεινὸν πρὸς τούτοις δὴ τοῖς μέχρι τοῦ παρόντος ἐζητασμένοις), πολλὴν ἑκατέροις ἔχει δυσχέρειαν. Εἴτ' οὐδ' ἔξοστιν ἡμῖν περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων μὴ τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἔπεσθαι τύπῳ, ὅς τοσοῦτων ἐτῶν ἐν τοῖς αὐτῆς προστάταις ἐκράτησεν, εἰ καὶ οἶόν τ' ἦν ἐξαπατηθέντα δι' ἀμαθίαν προσέσθαι τινὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φανερωτάτου ψεύδους, κηρύττοντα, ὅτι τῷ συνεζυγμένῳ ψεύδει μεθ' ἡμῶν φησι πολεμεῖν. Οἱ γὰρ ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις πατέρες (καὶ μηδεὶς θορυβεῖσθω τῇ λέξει τε καὶ τῷ παραδείγματι), τοιαῦτ' ἄττα τοὺς ἐν ἐκάσταις αἰρετικὸς τερατευομένους ἀπειθοῦντο· ὀλίγοι γὰρ τῶν αἱρέσεων αὐτόθεν ἐπολέμουν τῇ πίστει, καὶ τοῖς ταύτης ἄρθροις ἐμάχοντο· ἀλλὰ περιόδῳ τινὶ κατὰ τῆς ἀληθείας αἱ πλείους ὠπλίζοντο, καὶ ἔδει ταύτας μάλιστα εὐλαβεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τούτων ἂν τῶν ἀπλουστέρων μᾶλλον βλαφθησομένων. Οὕτως οὖν οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐτυχέα πάντων τῶν ἐπομένων σφίσιν ἀτόπων ἐγίνοντο ἔξαρνοι· οὔτε γὰρ πάθος προσάπτει τῇ θεότητι τοῦ ἡμετέρου δεσπότου Χριστοῦ, οὔτε κατὰ φαντασίαν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγονέναι, οὔτε τι τῶν τοιούτων ὠμολόγουν φρονεῖν, ἀλλὰ τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν ἐν τῷ Χριστῷ συνελθυθέναι νομίζειν ἰσχυρίζοντο μόνον, καὶ λόγους τινὰς εὐπρεπεῖς τισὶ δοκοῦντας τῆς δόξης ταύτης ἐκόμιζον· ἐκεῖνα δὲ πάντα καὶ τοὺς ἐκεῖνοις ποτὲ τεθειμένους τῶν δυσσεβεστάτων εἶναι νομίζειν ἐβόων. Οἱ δὲ περὶ τὸν

Πύθρον ὁμοίως ἠρνοῦντο μὲν τὴν μίαν φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐν Χριστῷ, θέλησιν μέντοι μίαν τιθέντες, οὐδὲν ἠγοῦντο λέγειν δεινόν, ἅτε τῆς κατ' ἀνθρωπον θελήσεως τῆ θεῖα καθαρῶς ὑποτεταγμένης ἐν τῷ ἡμετέρῳ δεσπότη· καὶ ἐδόκουν δὴ πολλοῖς προσδεκτέοι, ταῦτα λέγοντες, καὶ βοῶντες μηδενὶ τῶν ἐπαγομένων συγχωρεῖν σφίσις ἀτόπων. Ἄλλ' οἱ σοφοὶ πατέρες ἐκεῖνοι τὴν θέσιν μᾶλλον ἐκέλευον ἀπορρίπτειν, καὶ ἀρνεῖσθαι μὲν τὴν μίαν φύσιν τοὺς δεινότερους ἐκείνους τῆς οἰκονομίας ἐχθροὺς, δύο δὲ τιθέσαι θελήσεις τοὺς ὑστέρους ἀντὶ μιᾶς ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας καθηγεμόνι Χριστῷ, εἶγε μέλλοιεν μὴ πόρρω τῶν ἱερῶν ἐξελαύνεσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἠλαύνοντο τῇ κρίσει τῆς Ἐκκλησίας οὐ πεπεισμένοι. Καὶ ἡμᾶς οὖν τοῖς πατράσιν ἐκείνοις ἔπεσθαι χρή, καὶ μὴ καινοτομίαν λύειν καινοτομίᾳ χείροني βούλεσθαι, μᾶλλον δὲ βεβαιοῦν τὴν ἐτέρων καινοτομίαν ἐν προσχήματι λύσεως, καὶ συγκαίνοτομεῖν αὐτοῖς, τοὺς τοσοῦτον χρόνον εὐλόγως ὑπὲρ τῶν πατρῶν ἀνθεστῶτας αὐτῇ· εἰ μὴ τις φαίη καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πολλάκις ἐξαμαρτεῖν, οὕτω γε κρίνασαν· οὐ τί ἂν εὐσεβέσιν ἀκοαῖς ἀπηχέστερον ἐμπέσοι ῥῆμά ποτε; Οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ Λατῖνοι τὴν ἡμετέραν ἀνάπτυξιν (ἥδ' ἐστὶ, τὸ μὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι εἴτ' οὖν ὑφίστασθαι) οὐ προσίενται, καίτοι ἡμῶν μὲν τὴν Ἀρειανὴν καὶ Νεστοριανὴν αἵρεσιν ἐν τε τῇ καθ' ἐκάστην ὁμολογίᾳ καὶ πᾶσι τρόποις ἐξαρνουμένων, ἃς ἡμῖν ἐπισείουσιν. Αὐτῆς δὲ οὔσης ἀσφαλεστάτης, ὅτι τε γνωριμωτάτη, καὶ ὅτι δέει μὲν τῶν ἀπειλῶν τῆς τρίτης συνόδου, αἰδοῖ δὲ τῶν μετ' ἐκείνην τεττάρων, αἱ τοὺς τῆς τρίτης νόμους ἠδέσθησαν, οὐ καὶ τῷ συμβόλῳ γε αὐτὴν ἐνεθέμεθα. Πολλῷ δ' ἂν

δικαιότερον συμφωνοῖεν ἡμῖν αὐτοὶ τὴν ἀπόφασιν διὰ τὰς ἡμετέρας ἀρνήσεις, ἢ, ὡς ἡμῖν ἐξαρχοῦν ἐκεῖνα σφᾶς ἐξαρνεῖσθαι, πρὸς τὴν κατάφασιν βιάζοντ' ἂν τὴν αὐτῶν, ταῖς τε ἀρχαῖς οὐ πάνυ συνωδὸν ταῖς κοιναῖς, καὶ, οὐπερ οὐκ ἦν θέμις, προσθεθειμένην. Ἡμεῖς τε τῇ Λατίνων ἂν τεθειμένοι δόξῃ ἀπλῶς, χειρόν ἂν αὐτῶν ἀμαρτάνοιμεν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ οἰόμενοι μηδὲν τῶν φαύλων ταύτῃ ἀκολουθεῖν, οὐκ ἂν ἐκόντες εἶεν, οἷους ἢ θέσις ποιεῖ. Ἡμεῖς δὲ, ὡς ἂν βεβαίως ἠγώμεθα ἔν τι ἐκ πλειόνων συνεζεύχθαι ταύτῃ κακόν, δεῖ ὡς πᾶσιν ἐκόντας ἐνεχομένους εὐθύνεσθαι, εἰ γοῦν ὡς μηδὲν διαφέρον ὀλιγοῦμεν. Ὅθεν οὐδὲ νευεσητέα μᾶλλον ἡμῖν ἂν εἴη Λατίνοις ἢ διδακτέα μὲν, εἰ δύναιτο πείθειν· εἰ δ' οὐχ οἰοί τ' ἐσμεν ἐπατεῖν, ἅμα καὶ πλείστοις σοφωτέροις μὲν ἡμῶν, πιθανωτέροις δὲ ἡμῖν Λατίνων, ἐπόμενοι, μετὰ τῆς ἐπὶ τῷ οὐκ εὐπαρακολουθήτῳ συγγνώμῃς, καὶ τῆς εὐλαβοῦς ἀσφαλείας ἐπαινετέα, ἕως μὴ βούλωνται τῇ μόνῃ δικαιοτάτῃ ὑδῶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐξιᾶσθαι τοῦτ' τραῦμα, ὡς αὐτοὶ γε ὄντες οἱ πλήξαντες. Πειρῶνται μὲν οὖν καὶ τὸν τῶν ἀτόπων ἐκείνων πρὸς τὴν ἐξαρχῆς ὑπόθεσιν σύνδεσμον λύειν· ἀλλὰ τοσοῦτον λύειν ἀπέχουσιν, ὥστε δι' αὐτὰ γοῦν φορτικώτεροι τοῖς εἰδόσι δοκοῦσιν, ἀδοξότερα πολλῶν τιθέντες τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἵνα μόνον δυνηθῶσι δόξαι τι λέγειν, καὶ ἵνα δόξωσι λύειν οὐ λύοντες. Ἡμεῖς δὲ σὺν τοῖς πατράσιν ἡμῶν τὴν τῶν ἀτόπων ἐκείνων ἀκολουθίαν ἐκ τῶν τῆς πίστεως ὑποθέσεων δεικνυμεν οὕτως, ὡς ἂν τι δόξειε τῶν ἀπάντων ἑτέρῳ τῷ κατὰ τοὺς τῶν λόγων νόμους ἀκολουθεῖν. Διὸ δὴ καὶ τῶν ἐπομένων οὐχ ἥττον τὴν ἐξαρχῆς ὑπόθεσιν διωθόμεθα, ἴσον δύνασθαι ταύτῃ τε κάκεινους χαιρεῖν τε καὶ ἀπη-

χθῆσθαι αὐτὸς πρὸς τε τὸ μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τούναντιον εἶναι νομίζοντες.

Ταῦτα τοίνυν καὶ πολλάκις εἰπόντες τοῖς ποτε ἡμετέροις, καὶ ἐν βιβλίοις συνταξάμενοι πολυστίχοις, οὐκ ἔρωτι τοῦ πολλὰ συγγράφειν βιβλία, ζήλω δὲ ὠφελείας, καὶ πόθῳ τῆς αὐτῶν, ὡς ὠθήθημεν, ὠφελείας, οὐκέτι σωφρονεῖν τοὺς ἄνδρας ἐπέισαμεν. Ἄλλ' ἴσως νῦν αὐτοὺς ἢ σὴ βιάσεται ψῆφος, εἰ μὴ μάτην ταύτην ἀπήτουν. Τὸ δὲ² μὴ ἂν ποθ' ἡμῖν εὐσέβημα ἐνί γε τούτῳ ἀντισωθῆναι τῷ ἀσεβήματι, ὅτι τὸν Θεόν, οἷς ποιοῦμεν, τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἀρχῆς ἐξελαίνομεν, οἷς μὲν αἱ ἄλλαι σώζονται πόλεις, τούτων ἀπάντων ὀλιγωροῦντες, καὶ οἷς τὸ θεῖον εἴωθε χαίρειν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτηδευμάτων, ἀσκοῦντες τούτων οὐδὲν, ἀλλ' ἀγιστείας μόναις, καὶ θυώμασι, καὶ φωνῶν ἐπάρσει, καὶ σκιαῖς τισι κούφαις θεοσεβείας ἀντὶ τῶν ἔργων, καὶ ὑποκρίσει τῶν καλῶν οἰόμενοι τὸν Θεὸν θεραπεύειν· εἶτα καὶ προδοσίᾳ δόξης τινός, ἣν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ γε τοῦ θεοῦ λαβόντες ἔχομεν, ὠνούμενοι τὴν ἐκ τῶν ἐχθρῶν σωτηρίαν· ἐκ τῶν μῆτε δυναμένων μῆτε βουλομένων ἴσως ταύτην παρέχειν, ἀλλὰ γράμμασι μόνοις ἀντὶ τῶν ἔργων καὶ κεναῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούντων ἡμῶν τὸ μικρόψυχον. Εἰ δὲ ἠδύναντο βοηθεῖν καὶ προηρημένοι, πολὺ μείζον δυνησομένης ἐκεῖνων εἰς τούναντιον, φημί δὴ τὴν ἡμετέραν, ὅπερ ἀπειή³, φθοράν, τῆς ὀλιγωρίας τοῦ θεοῦ· ἧς οὐδὲν ἂν γένοιτο τεκμήριον μείζον, τοῦ μὴ μόνον τοῖς ἄλλαις,

1. Haec particula ποτε discernit atque segregat a suis eos qui ad Latīnorum partes transierant.

2. Ellipsis attica, quasi scriptum esset : Τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ δέδικτα, τὸ μὴ ἂν, κ. τ. λ. Sed pro μὴ ἂν velimus μηδὲν ἂν. — 3. Cod. ἀπῆει.

ἀλλὰ καὶ δογματῶν τῶν ἐκεῖθεν ἡμῖν ἠκόντων ἀρνήσει, παροξύνειν ἐτοιμούς εἶναι. Τοῦτο καὶ Θεοῦ φωνὴν τις εἰπὼν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας. Θεοῦ γὰρ ὄντως τὰ τοιαῦτα φωναί, προφητῶν ἱεραῖς βίβλοις ἐγκείμενα, καὶ εἰς ἔργον ἐνηνεγμένα πολλάκις, οἷα δὴ καὶ προεῖρητο. Καὶ τὸ εἶκος δὲ σφίσι συμμαρτυρεῖ, καὶ τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον, τύπος ὃν γε τοῦ θεοῦ, καὶ αἱ κοινῇ τοῖς ἔχουσι νοῦν ἐνοῦσαι δόξαι περὶ τῶν θείων. Ἡμεῖς δὲ καὶ ὑπὲρ τούτων τοῖς πολλοῖς ἀπηχθήμεθα, τὰ σά τε δὴ ταῦτα λέγοντες πρὸς αὐτοὺς, καὶ πρὸς τούτοις, ὡς, εἰ μὲν καταγνωκότες αὐτῶν τῆς πίστεως, οὕτως ἔχουσι περὶ τὰ οἰκεῖα ψυχρῶς (ὥστε) ¹ καὶ συγχωρῆσαι τισιν ἂ μῆπω πρότερον ὠρμηνται, οὐχ ² ἕνεκά γε τῆς παρ' ἐκείνων ἐλπίζομένης συμμαχίας, ἀλλ', εἰ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐκεῖθεν ἐπήγγελτο, τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἧς οὐδὲν ἀνθρωπίνω νῷ τιμιώτερον, τοῦτο βουλευέσθων τε καὶ πραττόντων. Ἐξέστω δ' αὐτοῖς καὶ μετατίθεσθαι φανερώς, πρὸς ἣν ποτε βελτίω πίστιν ἐγνώκεσαν· καὶ θρησκευόντων οὕτως, ὡς ἡ πίστις ἐκείνη βούλεται. Ἄλλαις γὰρ δόξαις περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἄλλοι θρησκείας τρόποι συναῶδουσι· δεῖ δὲ καὶ δι' ἀμφοῖν εὐσεβεῖν, καὶ ταῖς ἔνδον ὑπολήψεις περὶ τοῦ Θεοῦ κατάλληλον τὴν ἕξω λατρείαν εἰσφέρειν. Καὶ ἦν Ἐκκλησίαν ἡγοῦνται διδάσκαλον ἀληθῆ τῆς προόδου τοῦ Πνεύματος εἶναι, ταύτης καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι νόμοις ἐπέσθων. Τί γὰρ δεῖ τῆς σκηνῆς αὐτοῖς καὶ τῆς εἰρωνείας; Εἰ δὲ τὴν πάτριον ἐπαινουῦντες εὐσέβειαν, καὶ νομίζοντες πάσης ἄλλης εἶναι βεβαιωτέραν, κοσμικοῦ τινος αὐτὴν ἀλλάττονται χρηματος, εἶτα νομίζουσιν

1. Ὡστε deest in cod. — 2. Præstaret μῆ.

εὐσεβεῖν, πῶς οὐ μωρία καὶ γέλως, μᾶλλον δὲ συμφορῶν ἢ μεγίστη τοῦτο τοῖς πάσχουσι; Καὶ τὸ μὲν ἓνα τινὰ τὸ δεινὸν τοῦτο παθεῖν, ἀφόρητον ἂν εἴη τοῖς συγγενέσι, καὶ οἷς τι μέλει τοῦ πάσχοντος· τὸ δὲ καὶ πλείους οὕτω διεφθορότας φανερώς τὸν ἰὸν τῆς ἀπιστίας ἐκχεῖν, καὶ ταύτην ἀξιούσιν σωτηρίαν μόνην εἶναι τοῖς πράγμασι, καὶ δοκεῖν τι λέγειν οὕτως ἐπαχθῆ' καὶ ἀλλόκοτα λέγοντας, ποίας δουλείας, πόσων θανάτων οἱ μήπω διεφθορότες οὐκ ἂν ἠγήσαιντο χεῖρον; Τίσι δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ὀλεθρὸς τὸ τοιοῦτον εἶναι δοκεῖ; Καὶ νόμοι κεῖνται πανταχοῦ τοῖς τὰ χεῖρω προσποιουμένοις, ἐπειδὴν ἀλῶσι τοιοῦτό τι δυσσεβήσαντες. Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ νόμος ἐν τῇ τῆς γλώττης ὁμολογίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ πάσαις ταῖς ἔξωθεν ἐπιδείξεισι τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων ἔταξεν εἶναι, ὡς μηδενὸς ἄνευ τῆς τοιαύτης μεθόδου σωθησομένου, κἂν μυριάκις ὑγιαῖνοι τὰ ἔνδον. Ἄλλ' οἱ καλοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν ἔχγονοι καὶ τὴν πίστιν ἀξιούσι προπίνειν τοῖς ἀγαθόν τι μέλλουσι ποιεῖν, ὑφ' οὗ τοῖς πολεμίσι ἂν ἡ πόλις ἀχεῖρωτος εἴη· καὶ ἀξιούσι δυσσεβεστάτους πάντων ἀνθρώπων εἶναι καὶ γίνεσθαι τοὺς ἐπ' εὐσεβεῖα πάντα φρονούντας, καὶ οὖς πάντες μεθ' ἑαυτοὺς εὐσεβεστάτους εἶναι νομίζουσιν, ἐκ δευτερείων τὰ πρῶτα νέμοντες. Ἡ τίς ἐν Ἰνδοῖς, ἐν Αἰθίοψιν, ἐν Ἀρμενίοις, ἐν Λίβυσι, ἐν Πέρσαις, ἐν Ἰουδαίοις, ἐν Λατίνοις αὐτοῖς, τοῖς πάντων ἐθνῶν εὐσεβεστέροις ὑπάρχουσι μεθ' ἡμᾶς, τοιοῦτό τι πρόβλημα δούς ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἰ δέσι τὴν πίστιν ἀλλαττομένους ἢ πλουσιωτέρους γίνεσθαι, ἢ προσλαμβάνειν ἀρχὴν οὐκ οὔσαν, ἢ πολιορκίαν πιέζουσαν

1. Cod. ἀπειθῆ, unde falso suspicetur quis ἀπεχθῆ.

ἀπωθεῖσθαι, οὐκ ἂν εὐθύς ἴδοι καὶ λίθους καὶ πῦρ ἐπ' αὐτὸν ἐνεχθέντα, καὶ πᾶν ὀτιοῦν κτείνειν δυνάμενον; ὥστε καὶ δοκεῖν ἐναγεῖς εἶναι τοὺς μὴ μετασχόντας τοῦ φόνου, καὶ προσήκοντες ὧσι, καὶ τοὺς ἐκγόνους μέχρι πολλῶν γενεῶν οὐδὲν τῶν ἐπιρρήτων σεμνοτέρους εἶναι τοῖς εἰδόσι τὴν πονηρίαν τῆς ρίζης. Ἡ τί τοὺς ἐάλωκότας μὲν τοῖς ἐχθροῖς, τὴν δὲ πίστιν φυλάττοντας ἐπαινοῦμεν; καὶ τις κτενοῖτο βιασθεῖς, μάρτυρα τῆς ἀληθείας τοῦτον ἠγούμεθα; Ἐπαινεῖσθαι γὰρ μᾶλλον ἐχοῖν τοὺς τὰ κείνων προσποιουμένους, ἢ καὶ καθάπαξ ἀρνούμενους τὴν πίστιν, ὅτι μὴ μόνον τὴν ἐλευθερίαν οὕτως ὠνοῦνται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς μεγίστας ἀρχὰς οἱ πλεῖστοι τούτων ἀναλαμβάνονται. Τὸ δ' ἐγγύθεν οὖσαν τὴν ἀγαθὴν τύχην περιορᾶν πῶς οὐκ ἂν ἦν μωρία σαφῆς, εἴ γε οἷόν τε ἦν, τῇ προσποιήσει τῆς ἀσεβείας ὠφελουμένους οὕτω πᾶνυ κατὰ τὸν βίον, ἅμα τι καὶ θεοφιλεῖς, ὡς πρότερον, εἶναι; Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, οὔτε τῇ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων οὕτω δοκεῖ. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με τῶν τὰ Χριστοῦ σεβομένων ὁποιοῦν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀπίστοις τούτοις τιθέναι· μὴ οὕτω μανεῖν. Ἀλλὰ τοὺς πονηροὺς ἐκείνους συμβούλους ἐλέγχων, ταῦτα φημί· πονηροὶ γὰρ εἰσιν ὄντως, δόγμα πονηρὸν εἰς τὸν βίον εἰσάγοντες· ὁ μόνος ἂν συνήνεγκε δῆπου τοῖς ὅπως πρὸς ἡμᾶς μεταθήσονται σκοπούμενοι, οἱ μόνοι τῆς ἀρραγοῦς ἐχόμεθα πέτρας, καὶ οὗς ὥσπερ κανόνας ἐστάναι τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἔταξεν ὁ Θεός. Εἰ δ' ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασιν ὅφε καὶ αὐτοὶ τῆς φαύλης ἐπειράθημεν τύχης, τοῦτ' ἄλλος ἂν εἴη λόγος. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τ' ἦν ἄλλως τὰ ἡμέτερα ἔχειν ἐκ πλειόνων ἄνω νενοσηκότα τῶν χρόνων, ἅτε συνεδρίου μὲν ἀληθοῦς οὐδαμῶς παρ' ἡμῖν ὄντος, ἀλλὰ βουλής εἰ-

δῶλω πάντων διφκημένων· αὐτονομίας δὲ, καὶ οἰήσεως, καὶ τοῦ τῶν οἰκείων μὲν ἀμελεῖν, τοῖς δ' ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν, καὶ τοιούτων τινῶν παθῶν πόρρωθεν ταῖς τῶν ἡγεμόνων ἐνσκηψάντων ψυχαῖς· καὶ τοῖς μὲν δυναμένοις λέγειν τὰ βέλτιστα καὶ ποιεῖν, παρῤῥησίας οὐδεμιᾶς δεδομένης, τοῖς δὲ κῶλαξι καὶ τετυφωμένοις καὶ πλεονέκταις πάντων ἐπιτατραμμένων καὶ ταῖς ἐκείνων ὄρμαϊς· καὶ τῆς μὲν ἀρετῆς φθονουμένης ἐν τοῖς ἀσκούσι, τῆς δὲ πονηρίας τῶν τοῖς ἀγαθοῖς προσηκόντων ἄθλων ἀπολαύσεως· καὶ ὄρκων μὲν πατουμένων, καὶ ὁ χειρόν ἐστίν, οὐκ ἔκ τινος ἀνάγκης ἴσως, ἀλλ' ἐκ προθέσεως· ἱερῶν δὲ πιπρασκομένων, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν προστασίας τῶν ἐχόντων ἀδρόν διδόναι χρυσίον, οὐ τῶν ὠφελῆσαι τι δυναμένων, προσκαλουμένων νόμων δὲ καὶ δικαίου μέχρι ὀνόματος τιμωμένου· προνοίας δὲ καὶ δίκης τῆς ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν τοιούτων λόγων ἄλλως εἶναι δοκούντων· τῶν δὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐαλωκότων νενοσηκέναι δυσσέβειαν, ζῆν τε καὶ τιμᾶσθαι καὶ τοὺς συνόντας φθεῖρειν συγχωρουμένων, δέον τοῖς ἐσχάτοις κατευθύνειν αὐτούς, οὐ πολὺ χειρόν τὸ καὶ περὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων αὐτούς τι λέγειν τολμᾶν¹, ὥσπερ τοῖς ἀβεβήλοις ὑπ' ἀδείας ἐμπυρρίζοντας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν οὐρανῶν τινι πιστεύσαιμ' ἂν φάσκοντι, ὡς ἄρα οἷόν τ' ἐστὶ τοιούτους ὄντας τινὰς πειρᾶσθαι τύχης ἀμείνονος. Οὐδ' οἱ τὴν πίστιν ἡμῖν παραδεδωκότες, ταύτης ἐχομένους μόνον, τῶν δ' ἄλλων ὀλιγωροῦντας ἡμᾶς σωθήσεσθαι τε καὶ εὐμενοῦς πειράσεσθαι² τοῦ θεοῦ, προὔλεγον τε καὶ συνεβούλευον, ἀλλὰ τούναντίον δεῖν μὲν καὶ πίστεως ὑγιοῦς καὶ

1. Hoc vero aperte contra Plethonem. — 2. Cod. πειράσασθαι.

ἡθῶν σπουδαίων μετ' εὐσεβείας τοῖς κἀνταῦθα βέλτιον πράξουσι καὶ μετὰ ταῦτ' εὐδαιμόνως βιωσομένοις· ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ ζωῆ, καὶ πρὸ τῆς ἐν τοῖς δόγμασιν ἀληθείας, τὴν ἄλλην εὐσεβείαν καὶ δικαιοσύνην μέγα τοῖς αἰρουμένοις εἶναι πρὸς εὐτυχίαν ἐφόδιον, ὡς ἐκείνης τῆς μείζονος ἀρετῆς ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ μᾶλλον τῶν καρπῶν θεθεμένων. Εἰ δ' ἡ πίστις ἡμῖν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς οὐδετέραν εὐδαιμονίαν ἄνευ τῶν ἄλλων, τί χρῆ προσδοκᾶν, εἰ καὶ τῶν εἰς ταύτην ἀνηκόντων τινὸς ἕξαρνοι γεγονότες, καὶ Θεῷ καὶ πατράσι καὶ διδασκάλοις πᾶσι προσκόψαιμεν, ὥσπερ ἐκ πολλῶν ἐνὶ πείσματι τὸ μὴ προσρῆξαι ἂν ταῖς πέτραις πιστεύοντες, εἰ γένοιτό τις τοῦ κλύδωνος ἀνεσις, εἶτα καὶ τοῦτο ταῖς ἑαυτῶν χερσὶ τέμνοντες.

Ἀλλὰ πολλή ἐστὶν ἐλπίς ἐπὶ τῷ καλλίστῳ Βασιλεῖ¹, οὐχ ὅσον ἐς θεοσεβείαν ἤκει μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς πολὺ τι δι' αὐτοῦ τὰ ἡμέτερα ἐπιδώσει, ἔμφορος ἡγεμονίας ὀψὲ νῦν ἀπολαύσαντα. Θεὸς δὲ δοίη καὶ ἔργω τῆς ἐλπίδος πεῖραν λαβεῖν. Εἰ δὲ τις ἀξιοίη, μετὰ τῆς ἀληθείας ὄντων ἡμῶν, τοὺς μικρὸν τι ταύτης ἐκκλίνοντας οὐστυνασοῦν ὁμοίως ἡμῖν τῆς μελλούσης ἀξιοῦσθαι ζωῆς ἐκ γε τῆς πίστεως, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν εἶναι δεινὸν τοῖς ἄλλοις τι μέλλουσιν ὠφελεῖν πρὸς τὰ χεῖρω συγκαθιέναι, λήσεται πάντας αἰρετικούς ὃ γε τοιοῦτος καὶ τοὺς ἀπίστους ἅπαντας εἰς τὴν οὐράνιον εἰσάγων λῆξιν, τῷ λόγῳ τῆς παρ' ὀλίγον διαφορᾶς οὐ δυνάμενος² εἰργεῖν οὐδένα. Δόξαι γὰρ πᾶσαι περὶ Θεοῦ οὐκ ἀληθεῖς, τῷ παρὰ μικρὸν διενηνοχυῖα τῆς κουφοτέρας ἢ χεῖρων ἐν ὀψωῶν, βαθμῷ τινι καὶ τάξει τῆς ἀληθείας ἀποπεπλά-

1 Constantinum innuit recens regnantem. — 2 Cod. δυναμένως.

νηνται. Τῶν οὖν τὴν πρώτην τῆς ἀληθείας ἀπόστασιν πεπονητότων εἰσαγομένων εἰς τὴν ζωὴν, ὡς αὐτοὶ φασί, καὶ τοὺς ἴσῳ μέτρῳ ταύτης ἀφεστηκότας εἰσάγεσθαι χρὴ τῷ αὐτῷ δικαίῳ καὶ λόγῳ· καὶ τοῦθ' οὕτω προβαῖνον μερίτας ποιήσει τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ τοὺς ἐσχάτως ἄρα πεπλανημένους. Εἰ δὲ τοῦτο τῶν καθάπαξ ἀδυνάτων ἐστὶ, καὶ τί περὶ τῶν καὶ μικρὸν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκκλινόντων ἅπας ἀποφαίνεται νόμος, ἴσμεν καλῶς, σκοπεῖτωσαν, οὐ τὰ τῶν ἐλπίδων σφίσι ἐστίν, οἱ μικρὸν ἠγούμενοι τὴν τῆς ἀληθείας πρώτην ἀπόπτωσιν, καὶ ταῦθ' ἐκοῦσι γεγεννημένην, χάριν τοῦ κοσμικοῦ τινος τυχεῖν ἀγαθοῦ ἢ δεινοῦ τινος ἀπαλλαγῆναι προσκαιροῦ. Εἰ δὲ τὸ τῆς ἐνώσεως καλὸν ἡμῖν καὶ τοὺς ἐκεῖθεν μισθοὺς προτείνοντες ἠγοῦνται τι λέγειν, μανθανέτωσαν αὐτῶν, ὡς ἐνοῦσθαι μὲν τοῖς ἐσχισμένοις συμφέρει· τοιοῦτοι δ' οἱ τῆς κοινῆς ἀπορρήγνυμένοι γνώμης, καὶ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς χωρὶς ἠγούμενοι κύριον· τὸ δὲ προσλαμβάνειν τοὺς σχιζομένους, ὅπερ ἂν ἀρμόττοι¹ μᾶλλον ἡμῖν, οὐ τὸ συχωρεῖν ἐστὶ ταῖς καινοτομίαις καὶ συγκαταφρονεῖν τῶν ἀρχαίων τοῖς πρώτοις τοῦτο θελήσασιν, ἀλλὰ τὸ πείθειν ἐκείνους, ὥσπερ πρότερον, σωφρονεῖν, τὴν ἰδιορυθμίαν² καὶ τὴν ἔνστασιν ἀρνούμενους, ἢ τὸν σύνδεσμον λύουσι. Τὰς δ' ἐπιπιζομένας τοῖς ταῦτα λέγουσι βοηθείας εἰδώλων καὶ κούφης σκιάς οὐδὲν διαφέρειν, οἱ τὰ ἐκεῖθεν εἰδότες ἴσμεν καλῶς· καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ δεινότατον, καὶ ὃ λεληθε τοὺς πολλοὺς, ὅτι πειθομένοις ἡμῖν ἅ συμβουλευοῦσιν οὗτοι, ὑποστῆναι μὲν τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ζημίαν ἐν τοῖς καιρίοις, τῶν δὲ μετὰ ταῦτα προσδοκωμένων δια-

1. Cod. ἀρμόττει. — 2. An potius ἰδιορρυθμίαν?

μαρτεῖν ἀπάντων συμβήσεται, καὶ τοὺς πολεμίους προσπαροξύναι, δι' ὑποψίας ποιουμένους τὴν ἔνωσιν. Ἐχρῆν δὲ τὰ μὲν Λατίνοις ἠνώσθαι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, τοῖς δικαιοτάτοις τρόποις ζητεῖν, εἰ καὶ γῆς ἀπάσης ἐτυγχάνομεν κύριοι· τὴν δὲ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς πατέρας αἰδῶ μήτε Λατίνων εἴνεκα, μήτε τῶν συγγενῶν αὐτῶν, προδιδόναι, εἰ μέλλοι τις, ἐκείνην τηρῶν, ἀνθρώποις τε πᾶσι καὶ ταῖς σαρκὶ πολεμίως χρῆσθαι ταῖς ἑαυτοῦ.

Ἄλλὰ τούτων οὐδὲν ἔνιοι συνορῶντες, τί μὲν οὐ λέγουσι, τί δ' οὐ ποιοῦσι, τὰς τῶν μετρίων ψυχὰς ταράττειν δυνάμενον; Τῶν δὲ μηδὲν διαφέρειν λεγόντων, ἅ τε νῦν Λατίνοι φασί, καὶ ἅ, τοῖς ἡμετέροις πατράσι καὶ διδασκάλοις δόξαντα τὴν ἀρχὴν, καὶ ἡμῖν ὁμοίως δοκεῖ, περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν Λατίνοις, ὡς εἴ τις λέγοι μηδὲν διαφέρειν τὴν κατάφασιν εἰπεῖν ἢ τὴν ἀντικειμένην ἀπόφασιν περὶ οὐτουῶν, τούτων οὐδὲ φροντίσαι χρῆ, τοιούτων γε ὄντων. Οἱ δὲ τούτων δεινότεροι βραχέα μὲν τοῦ ἱεροῦ καὶ πανδήμου διδασκαλείου, νόθου δὲ τινος ἐτέρας διατριβῆς καὶ οὐδ' ἀνεκτά γε τὰ πλεῖστα πρὸς κατασκευὴν τοῦ δόγματος λέγοντες, θαυμάζειν ποιοῦσιν ἡμᾶς, εἰ καὶ ἢ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησία, ταῖς ἀρχαῖς ἐκείναις τιθεμένη, συμπεραίνει τὸ πρόβλημα. Πολὺ γὰρ πλέον ἀμφισβητοῦμεν ἂν αὐτῇ περὶ τῶν ἀρχῶν, ὅσῳ καὶ μείζων σφίσις ἔνεστι κίνδυνος· τῶν γὰρ χειρίστων οὐδὲν τι βελτίους εἰσίν. Ἄλλ' οἷς¹ ἐξεύρηται τινες ὁδοὶ πρὸς εἰρήνην, ἀρήσεις ὧν οὐδεὶς ἐγκαλεῖ, καὶ συγχωρήσεις ὧν οὐδεὶς ἀπαιτεῖ, καὶ τοῦ δόγματος βεβαιώσεις ἐν προσχήματι λύσεως, μόλις ἔθνογενεῖς τινὰς καὶ σκαπανέας καὶ τοκογλύφους

1. Cod. ἄλλοις (sic).